

258288

8.

HEGYMÁSZÁS

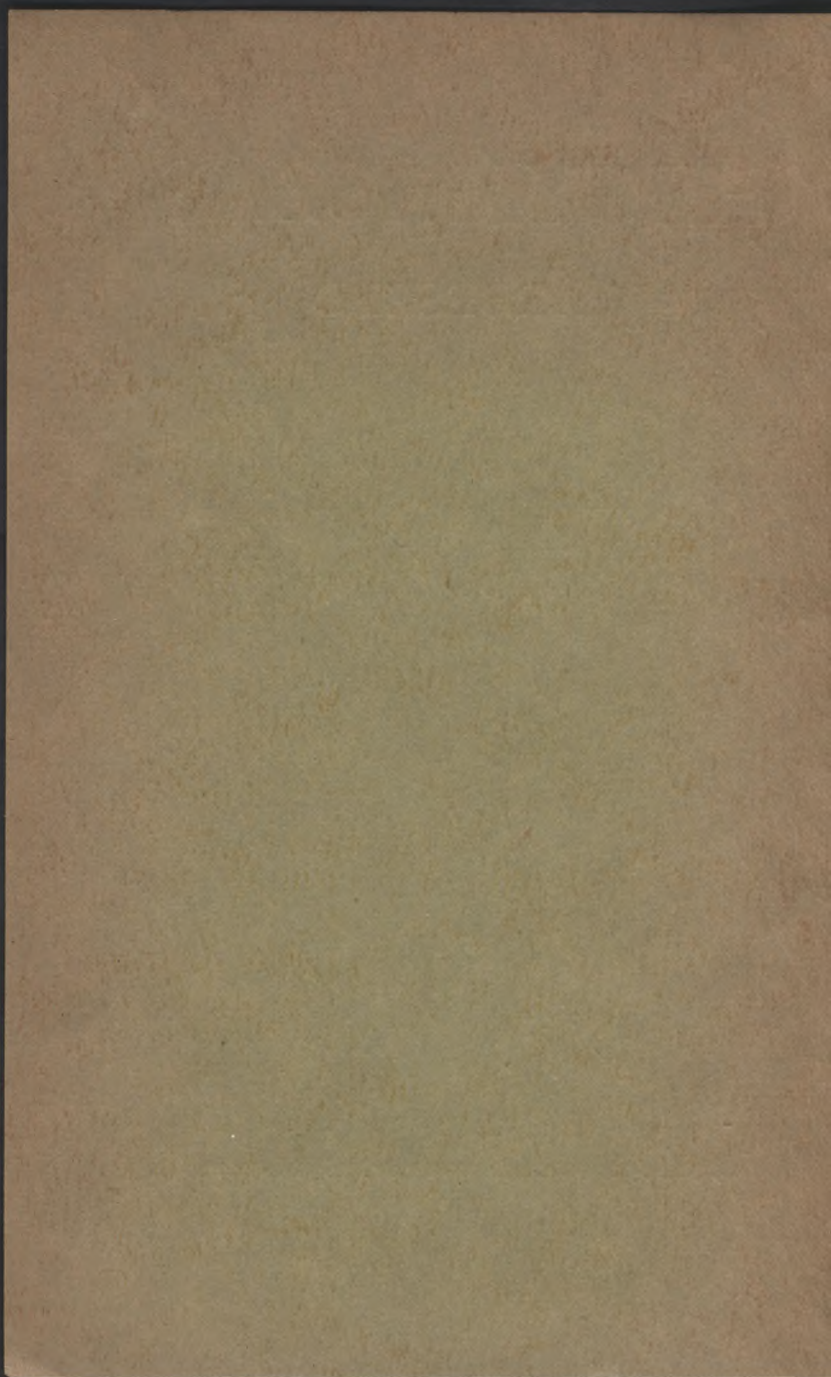
PÁRBESZÉD

ÍRTA:

DR. FITOS VILMOS

BUDAPEST,
HORNYÁNSZKY V. CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVNYOMDÁJA
1909.

HEGYMÁSZÁS

PÁRBESZÉD

ÍRTA:

DR. FITOS VILMOS

BUDAPEST,
HORNYÁNSZKY V. CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVNYOMDÁJA
1909.

Ph. 4.
56500

258288

M. N. MÜZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növödékaapló.
1909. évv. 228. sz.

Hegymászás.

— Párbeszéd. —

Bérczy: Nem mertem hinni, hogy komolyan érdeklődöl. Te kérdeztél és én feleltem. Az is, ez is csak conventio. Nem vagy megelégedve?

Rónay: Hogy a csudába' volnék!? Szeretném, ha igazat mondanál.

Bérczy: Nagyon sokat kívánsz tőlem. Beérhetné az őszinteséggel is.

Rónay: Azt hittem eddig, hogy ez egyre megy.

Bérczy: Bárcsak úgy volna! Akkor a legjámorabb falusi kis leányok, a legeggyűgyűbb pásztorlegények s mind a nép egyszerű, naiv gyermekei egetverő lángszellemek volnának és senkinek sem kellene töprengnie a lét nagy kérdésein.

Rónay: Ilyen megkülönböztetésre még sohasem gondoltam. S mégis úgy érzem, hogy igazat beszélsz. Egészen a velőmbé markoltál. De ez afféle tudományos igazság.

Bérczy: Tudsz talán másfajta igazságról is?

Rónay: Hogyne tudnék! Mindenki tud. Meg esnék belé, ha csak a tudósnak volna igaza. Hisz akkor az emberek túlnyomó többsége örökös hazudozásban töltene életét.

Bérczy: Úgy látom, nem igen értettél meg előbb. Mondtam már, hogy lehet valaki őszinte a legnagyobb mértékben, a nélkül, hogy igazat mondana.

Rónay: Bocsáss meg, ezt csakugyan nem értem.

Bérczy: Nem érted, mert azt hiszed, hogy az igazságnak a hazugság az ellentéte.

Rónay: Hát vajjon mi?

Bérczy: A tévedés. Az őszinteség pedig egyformán távol áll az igazságtól is, a tévedéstől is.

Rónay: Még mindig nem vagyok a dologgal tisztában.

Bérczy: Csak mondd el bátran aggodalmadat.

Rónay: Éppen azt akarom tenni. De mellesleg mondva, már is érzem, hogy megerőltettem magam. Csak könnyed csevegéshez vagyok hozzászokva.

Bérczy: Kérlek, ha terhedre van, nem folytatjuk tovább. Meg tudom érteni, hogy a sík vidék lakójának keserves feladat olykor-olykor a hegyre kapaszkodni fel. Bár, megvallom, én sajnálnám, ha most hagynók abba, mikor éppen kezd érdekes lenni. Mert engem éppen az fáraszt el, a mit te csevegésnek nevezel. Untat tartalmatlanságával. Míg itt nagyérdekű dologról lévén szó, szárnyakat ad lelkemnek a thema. Én hegyi lakos vagyok.

Rónay: Hát nem bánom, folytassuk. Most már kíváncsi is vagyok a továbbiakra s ez tápot ad figyelmemnek.

Bérczy: Rajta leszek, hogy kíváncsiságodat tőlem telhetőleg kielégítsem. A kérdés a következő: Mit mond az ember akkor, ha őszintén beszél és mit, ha igazságot? Vagyis mi a jelentősége az őszinte szónak és az igazságnak s hogy viszonylanak ezek egymáshoz?

Rónay: Ez csakugyan érdekes kérdés. De kérlek, felelj meg te reá, mintha én kérdeztelek volna.

Bérczy: Szívesen teszem, bár jobban szeretem, ha magad kísérel meg s én további kérdéseimmel csak rávezetlek a helyes útra. Így te is részt veszel benne, míg a hallgatás hamar fölemészti figyelmedet.

Rónay: Azt gondolom, hogy a ki igazat mond, azt mondja, a miről meg van győződve.

Bérczy: Nem tagadom, de ezt mondja az is, a ki csak őszintén beszél.

Rónay: Mért teszed hozzá azt a csak-ot?

Bérczy: Mert az igazságban van valami plus, mely az őszinteséghez járul.

Rónay: Mi tehát az igazság?

Bérczy: Ezt majd meg fogjuk tudni. De most még korai volna annak fejtegetése. Kezdjük az őszinteséggel.

Rónay: A mint kívánod.

Bérczy: Ha visszaemlékezel eddigi beszélgetésünkre, talán észreveszed, hogy az őszinteségből fakadó gondolatnak legjellemzőbb sajátosságát még nem említettük. Láttuk, hogy ez a gondolat nem hazugság, nem igazság, s nem is tévedés, bár az utolsóval gyakran egybeeshetik, s az igazságnak föltétele. A továbbiak egyszerűbb kifejezése és könnyebb megértése végett az ilyen gondolatot irányeszmének, röviden *eszmének* fogom nevezni.

Rónay: Nincs kifogásom ellene, bár azt hiszem, magad is tudod, hogy az eddigi nyelvhasználat egészen más értelmet tulajdonít e szónak.

Bérczy: Úgy van. De azt bajos volna meghatározni, mert sokféle zavaros, homályos fogalom lappang alatta. Majd mindenféle gondolatot

eszmének neveznek, majd az anyaggal állítják szembe, sokszor igazságot is jelent; beszélnek nemes, fenkölt eszméről, egyeseknek lelkét képtelennek tartják bizonyos eszmék befogadására, némely eszmét téveszmének, rögeszmének bélyegeznek. Egyszer hallunk a lélek eszmei szárnyalásáról, máskor eszmétlen gondolkodásról. Az előbbi kigúnyolják a praktikus gondolkodásúak, az alkalmazkodók, a józan észjárásúak, az eszmékért hevülőket, álmodozóknak, fellegekben, csillagokban járóknak, beteges lelkűeknek nevezik. Viszont ezek amazokat földön-csúszással, röghöztapadással, alantas gondolkodással vádolják. Beláthatod, hogy ilyen elasztikus fogalommal nem sokra mehetünk.

Rónay: Belátom mind, a mit mondtál. Nem egyszer tűnt föl nekem is az a sokféle felfogás. De a mint nem tudom kifürkészni, hol veszik magukat, épp úgy képtelen vagyok megtalálni az átjárót közöttük. Ezenkívül már beszélgetésünk elején nagy szöveget ütött a fejembe, hogy mi értelme és becse van hát az őszinte szónak, ha az igazságtól ennyire idegen. Igazán kíváncsi vagyok, hogyan fogsz te kilábalni ebből a tömkelegből.

Bérczy: Valóban nem könnyű feladat, de talán nyitjára akadunk mégis az ajtónak, melyet eddig annyian hiába zörgettek. Figyelj hát ide. Messze kell kezdenem. Minden, ami létezik, létét más létezővel szemben érvényesíteni törekszik. Maga a kiterjedés is önérvényesítés. Két tárgy nem lehet egyszerre ugyanazon a helyen. Az eszmét is csak így érthetjük meg. Mert az eszme önérvényesítésünket, aktiv magatartásunkat, teremtő, alkotó, a lét kereteit tágító tevékenységünket meghatározó gondolat. Minden moczczanásunk, szempillánk rezdülé-

sétől kezdve föl egészen a legnagyobbzású művészi alkotásokig, a lelkünket átható eszmének kifejezése s általa saját énünknek érvényesítése. A vallás, a művészet, az erkölcs, a jog, a politika: mind eszmék foglalata. A tények milliói, melyek mind e terrenumokon megjelennek, az eszmék objectivációjának, realizálásának eredményei. Ezek a tények, melyek most valamely érzékelhető közeg által rögzítettek, előbb saját lelkünknek, öntudatunknak tényei voltak. Ezeknek öntudatunkban való kialakulása és belőle való kivetítésök: a mi életünk, önérvényesítésünk...

Rónay: Megállj csak! Nem minden eszme egyenlő. Mert nem mindegyik valósul meg. Kell, hogy a megvalósuló, a többiek felett diadalmaskodó eszme valamely tulajdonsága által amazoknál értékesebb legyen, s én azt hiszem, hogy ezt ez értéket az igazság adja meg neki. Van igaz eszme.

Bérczy: Már zavarba jöttél. Elvesztetted a fonalat. Mindent összekúsztál, mit előbb szépen megkülönböztettünk.

Rónay: Miért? — Ha szabad kérdezniem.

Bérczy: Azért kedvesem, mert az „igaz eszme“ önellenmondás. Más az eszme és más az igazság. Az eszme a léthez tartozik, s mint ilyen, *tárgya* az igazságnak.

Rónay: Hogy érted ezt? Az előbb azt mondtad, hogy az eszme gondolat. Mikép lehet a gondolat a léttel azonos, valami létező? Én e kettőt mindig megkülönböztettem egymástól.

Bérczy: Én sem kifogásolom ezt a megkülönböztetésedet bizonyos tekintetben. Ha a létező alatt valami rajtunk kívüli érzékelhetőt értesz, mely nem a mi tevékenységünk folytán áll elő, vagyis a külső természetvilágot, akkor helyesen

különböztetted meg a gondolattól, az eszmétől. De mondtam már, hogy a művészeti alkotások például, melyek szintén létező gyanánt tekintendők (s azt hiszem, ebben egyetértünk), előbb lelki tények voltak, a mi öntudatunk tényei, gondolatok, eszmék, s csak azután objectiválódtak, miután öntudatunk projiciálta, kivetítette őket magából, s valamely érzékelhető médium által fixírozta, rögzítette. Ez könnyen érthető, mert a mi öntudatunk tényeiről van szó. De a természetvilág csak mint érzékelhető jelenségek foglalata van adva számunkra, — mint öntudati tények foglalata, melyekből a természetvilág kisugárzott, számunkra hozzáférhetetlen.

Rónay: Elfogadom tehát, hogy az olyan gondolatot, melyet eszmének neveztl, a léthez tartozandónak kell tekintenünk. De azért még sok homály van e kérdés körül. Mindenekelőtt még mindig nem értem, miért győz az egyik eszme, miért valósul meg, s miért bukik el a másik. Azután mikor azt mondtad, hogy az eszme tárgya az igazságnak, az a sejtelem fogott el, hogy talán az igazság az a gondolat, melyet nem mint létezőt kell felfognunk. Vagy az igazság is lehet tárgya az eszmének, miként ez amannak, vagy hogy is van ez a dolog?

Bérczy: Nagyon sokat kérdezel egyszerre, s én csak külön-külön felelhetek kérdéseidre. Először is az a feleletem, hogy az igazság nem tárgya az eszmének, hanem eszköze neki, valósulásra való törekvésében. Az igazság ismeretet foglal magában, tehát a létezőre vonatkozik. Az eszme maga is létező, mint az öntudat ténye. Ám ezzel az állapottal nem éri be. Hiszen láttuk, hogy a lét önérvényesítés, kiterjeszkedés, tehát kifelé törekvés. Az eszme külső, érzékelhető tényekben akar realizálódni. Vagyis

nem arra vonatkozik, a mi van (mint az igazság), hanem arra, a minek lennie kell.

Rónay: Kezd már a te felfogásodnak valamilyen perspectivája kibontakozni előttem. De engedj meg egy kérdést, mielőtt továbbmennénk.

Bérczy: S az?

Rónay: A következő. Azt mondtad, hogy az eszme az öntudat ténye. Hát az igazság nem az? Félve teszem ezt a kérdést. Kérlek, ne neved ki érte.

Bérczy: Légy nyugodt, ez a kérdés éppen helyénvaló. Az igazság is az öntudat ténye. De nem *csak* az. Több annál. Van olyan gondolatunk, melyet öntudatunk nemcsak egyszerűen tudomásul vesz, mint saját tényét, hogy azt azután kivetítse magából valamely érzékelhető közegbe, — hanem felruházza az igazság érvényével és nem realizálja, hanem megtartja magának. Ezért nevezzük igazságnak. Ezzel az igazsággal magyarázza meg a világot. Nemcsak a külsőt, hanem a belsőt is, azt, a melyet az öntudat maga teremt. Az igazság tehát világmagyarázó, az eszme teremtő, alkotó gondolat. Amaz rationalis, ez irrationalis, — az objectiv, ez subjectiv.

Rónay: Most már világosan meg tudom különböztetni az igazságot az eszmétől; de nem tudom, hogy miben különbözik a tévedéstől. Akárhányszor megesik, hogy igazságnak tartunk valamit s később kiderül, hogy tévedés volt.

Bérczy: Ki kell jelentenem, hogy ez a kérdés a legnagyobb mindazok között, a miket eddig megvitattunk és tartok tőle, hogy feleletem nem lesz rád nézve kielégítő. Inkább alkalmas arra, hogy lehangoljon. A létnek az a törvénye, a melyet az igazság magában foglal, érvényben van, mielőtt öntudatunk a maga tényévé tenné.

De érvényben van akkor is, ha öntudatunk tévesen fogja is fel. Az igazságot nem teremtik meg, csak fölismerjük. Hogy helyesen ismerjük-e föl vagy tévesen, ez a mi öntudatunktól függ. *Az igazság tehát öntudatunktól való független mivoltában, a létre vonatkozó érvényessége szempontjából örök és változhatatlan, bár mint öntudatunknak ténye, folyton változik is.* Az aeterna veritasról, mint öntudatunk tényéről le kell mondanunk.

Rónay: Erre el voltam készülve. De most már legalább világos előtttem az emberi örök igazság lehetetlensége s éppen ezért könnyebb lemondanom róla. De te nemcsak ettől a képzelt kincsemtől fosztottál meg. Te bebizonyítottad, hogy az eszme nem igazság. Pedig éppen az eszméket tartották az emberek minden időben a legfontosabb s legbizonyosabb igazságnak. S míg eddig a legegyszerűbb emberek is úton-útfélen emlegették az igazság nevét, ezentúl magam csak félve, bizonyos szent borzalommal fogom kimondani, attól tartva, hogy az a gondolat, melyet könnyelműen igazságnak neveznék, esetleg valamely irányeszme, vagy éppen valamely tévedés lehet.

Bérczy: Ez az óvatosság nem árt, s apránként megszokható. Ám azért eszméidben való hitednek nem szabad megrendülnie. Azok az eszmék, melyek lelkünket áthatják, legnagyobb kincseink nekünk. Nem kell ezért igazságoknak lenniök. Sőt, ha igazságok volnának, elvesztenék értéköket. Az igazságnak is csak azért tulajdonítunk értéket, mert eszméink megvalósításánál eszközül szolgál. Az eszme a főmozgatója lelkünknek. Ez idézi elő benne a nagy kilengéseket. E nélkül nincsen élet. Ez határozza meg, hogy mit szeressünk, mit gyűlöljünk. Ettől

függ, mit tartsunk jónak vagy rossznak, szépeknek vagy rútoknak. És most megmagyarázom neked, hogy mért győz az egyik eszme és mért bukik el a másik. Mert ha jól emlékszem, így tetted föl a kérdést, melyre akkor még nem felelhettem.

Rónay: Igen, erre a kérdésemre adós maradtál a felelettel, pedig ez egyike a legfontosabbnak.

Bérczy: Valóban az, mert az eszme áll legközelebb az ember szívéhez, melynek dobogását is szabályozza. Ez az ő legnagyobb kincse, melytől semmi áron meg nem válhat. Ez adja neki mély meggyőződését, alakítja tántoríthatlan jellemét. Ezért az eszméért, ennek megvalósításáért kedves neki az élet. Amde eszméink megvalósítása nem könnyű feladat. Az eszmével mindig egy másik eszme áll szemben, mely szintén objectiválódni, realizálódni akar. Az emberiség egész eddigi élete a valósulásra törő eszmék egymás elleni harczában folyt le. Nemcsak a forradalmak kora mutatja ezt a harczot. Sokkal általánosabb az. Kiterjed a látszólag legbékésebb időkre is. Az eszmék harczával találkozunk a szellemi törekvések és alkotások fensőbb sphaeraiban épp úgy, mint életünk legegyszerűb viszonylataiban. Mert minden moczzanasunkat értékelés előzi meg. E nélkül nem tudnók magunkat valamire elhatározni. Minden moczzanasunk önérvényesítés más létezővel szemben. Az eszmék ellentétesek, egymást kizárók. S valamint két tárgy nem lehet egyszerre ugyanazon helyen, épp oly kevésbé fogadhat be az öntudat ellentétes eszméket. Lehet-e valaki egy időben hívő és hitetlen, hazafi és világpolgár, tékozló és fukar, gőgös és alázatos, világhódításért és világbékéért lelkesedő, pessimista

és optimista, conservativ és radicális lélek, a szigorú és méltányos jog híve, egoista és altruista? Ezeknek az eszméknek csak külön-külön más-más öntudat lehet a hordozója. De mindegyik objectiválódni akar, mindegyik megvalósulni. Ezért állanak szemben egymással, ezért közöttük a harcz. Ellentétesek, egymást kizárók.

Rónay: Mindez igen szép és szokatlan is egyben. Az emberek rendesen másképp fogják föl ezeket a dolgokat. A nélkül, hogy teljesen meggyőztél volna, már elvetted élet az érveknek, melyeket ellened felhozhattam volna. Nincs már erőm, hogy előálljak velök, míg máskor teljes bátorsággal szálltam síkra ellenkező véleményekkel. És mégis megpróbálok valamit felhozni ellened. Te azt mondod, hogy az emberek eszméért küzdenek, melyeknek szerinted semmi közük az igazsághoz. Holott mindig azt halljuk, hogy az emberek az igazságért küzdenek, az igazságért ontják a vérüket.

Bérczy: S ez így is van subjective. Ők ugyanis az eszmét tartják igazságnak. Mert az eszme annyira áthatja lelköket, annyira betölti egész öntudatukat, hogy az kizár minden ellenvetést. Én azonban valamely gondolatban éppen ezen lelkünket mozgató erejéről ismerem fel az eszmét, melyet mindig a lélek kisebb-nagyobb-fokú hullámozása kísér. Az érzelem viharai nem az igazság nyomában járnak. Az igazság teljesen nyugodtan, hidegen hagy bennünket. Csak az eszmének van lobogó lángja. Aztán az igazságot nem is lehet *megvalósítani*. Az *érvényben* van akkor is, ha nem tudunk róla. Nem kell érte küzdenünk, csak fölismerése kíván nagy szellemi erőfeszítéseket. Nem kell érte vérünket ontanunk. Az igazság nem szorul ilyen áldozatra. Nem a mi jóvoltunkból forog a Föld

a Nap körül. Már akkor is megcselekedte ezt, mikor a mamut volt rajta az úr. Akkor is, mikor később azt tartottuk igazságnak, hogy a Nap forog a Föld körül.

Rónay: E szerint hát a vallásalapítók, művészek, moralisták, államférfiak s hasonlók nem igazságot hirdetnek, hanem irányeszmét, jöllehet ők mindig igazságról beszélnek, sőt örök igazságról?

Bérczy: Úgy van, barátom. S hozzá még nem is sejtik, hogy mikor eszméjüket igazságnak nevezik, a célzt eszközzé alacsonyítják. Mert a cél az eszme maga, annak valósítása. A tudomány pedig eszköz erre. Ámde láttuk, hogy az eszmével mindig egy másik eszme áll szemben. Ezek az eszmék nem ismerhetik el egymást egyenlő tekintélyű ellenfelek gyanánt. Éppen azért lépnek föl egymással szemben az igazság igényével, mert így egymást kölcsönösen a tévedés vádjával illethetik. Ez az eljárás voltaképpen a diadalra törő eszmének kortesfogása, mellyel magát a mindenkire kiható egyetemesség érvényével fölruházottnak állítja oda, bár megengedem, hogy jóhiszeműleg.

Rónay: Látom, hogy már mindenkit megfosztottál az igazságtól, a tudóst kivéve. Ne vedd hát rossz néven tőlem, ha én viszont ő reá tekintek sanda szemmel, ő reá, kit te annyira kitüntettél. És én azt mondom: hátha ő sem bírja az igazságot? Ha az eszme oly ellenállhatatlan erővel tartja hatalmában az emberi gondolkodást minden téren, mikép sikerülne bármilyen fegyverrel is megbirkózni vele? Ha a tudós igazság helyett tévedést hirdet, megbocsátok neki. De kapjam csak rajta, hogy úgy vélt igazságában valamely eszme lappang, tudom, hogy nem viszi el a bőrét szárazon.

Bérczy: Lám-lám, már egészen belemelegedtél. Mindjárt elindulásunk után fáradságról beszéltél, s íme most kész volnál a legnagyobb csúcshoz megmászására vállalkozni.

Rónay: Csak gúnyolódjál, dicső észbajnok. Nem is tudod talán, mily jól áll ez neked.

Bérczy: Nem gúnyolódom. Sőt örülök, hogy sikerült idáig fölcsalogatnom a rónák lakóját. Ez az én művem. Magadtól nem jutottál volna ide. S ha még ezt a csúcsot is meghágjuk, majd meglátod, mily pompás kilátás nyílik ottan. Milyen világ tárul fel ott előtted. Az az én világom. Halandó oda! nem tette még a lábát.

Rónay: Hát csak kapaszkodjunk. Én elszántam magam, rogyásig. De menj te elől, a ki ismered az utat.

Bérczy: A tudománynyal szeretnél leszámolni. Lássuk, mire mehetünk vele. Ha az eszme konkrét megjelenésében *a léthez tartozik*, s így *tárgya* a tudománynak, akkor az igazság minden eszmétől független gondolat. Csak az a kérdés, hogy képes-e az ember minden eszmétől független gondolkodásra is? Erre a kérdésre csak igennel felelhetek. Mivel bizonyítom? Ott van a matematika, geometria, mechanika, astronomia, kísérleti physika és chemia. Két pont között csak egy egyenest tud húzni az idealista is, a materialista is, a patriota is, a világpolgár is, mindenki, bármely eszméért lángoljon is különben. A természettudós meg tudja különböztetni a természet szépségeitől való elragadtatását kifejező ítéleteit a természettudomány igazságaitól. Magát a tudományt nem fogják összezavarni a természetvilággal, mely tárggyul szolgál neki.

Rónay: Kezdem már sejteni, hol van az Achilles-sarka, hol töri a bakancs: a szellemi tudományokban.

Bérczy: Eltaláltad. Ott, a hol az embernek saját alkotásai képezik a tudományos vizsgáldás tárgyát. Ezek a tudományok még csak előlegezték maguknak a tudomány nevet. Ilyenek az ethika, aesthetika, sociologia s hasonlók.

Rónay: Mi hát az oka e tudományok elmaradottságának és hogyan lehetne őket biztos alapra állítani?

Bérczy: Előbb az első kérdésedre felelek. A szellemi tudományokban maga a tudomány össze van zavarva tárgyával. Azzal gondolnak valamit megmagyarázhatni, a mi maga is magyarázatra szorul. Azok az eszmék szolgáltatják náluk a lehető álláspontokat az emberi szellem tényeinek, jelenségeinek, alkotásainak megítéléséhez, melyekből e tények fakadtak. A hitélet jelenségeit vallásos meggyőződésükkel, a politikai mozgalmakat patriotismussal, internationalismussal, liberalismussal, socialismussal, a művészeti alkotásokat naturalismussal symbolismussal impressionismussal, az erkölcsi tünetnyeket egoismussal, altruismussal, hedonismussal, utilismussal magyarázgatják „tudományosan“.

Rónay: Mi ebben a hiba?

Bérczy: Az, hogy ezek a „tudósok“ nem az igazságot kutatják, hanem a felsorolt eszméknek küzdő bajnokai. Holott a tudománynak az éppen a feladata, hogy a konkrét tényeken keresztül a bennök realizálódott eszmékhez eljutni igyekezzenek és azokat tőlük független gondolkodással megmagyarázzák.

Rónay: Lehetségesnek tartod-e, hogy a tudós minden eszmét kiküszöböljön gondolkodásából?

Bérczy: Nem. De arra nincs is szükség. Egy és ugyanazon lélekben megférhet az eszmei hevülés a tőle független gondolkodással. Mon-

dottam, hogy a természettudós is gyönyörködhetik a természet tüneményeiben. Csak arra kell vigyázni, hogy objectiv és subjectiv gondolkodásunkban határvillongások ne legyenek. Ez persze nehéz feladat. A tudós is ember. *Csak tudós — nincs a valóságban.* Ugyanaz az alany fejtí meg a létező világnak törvényeit, a mely egy másik világ teremtésében is résztvesz. Ez a két világ összefügg, egymást kiegészíti. Az eszmék világa úgy áll az igazság birodalmához, mint cél és eszköz. *Az eszme teremti a tudományos vizsgálódáshoz a tárgyat, az igazság pedig eszközül szolgál az eszme valóstításához.* A tudós tehát mint egész ember nem küszöbölheti ki magából az eszmét. A ki a célzt nem látja, az eszközt is elhibázza.

Rónay: Mindebből azt veszem ki, hogy a tudomány szerinted nem határozhatja meg a szépet, a jót, s a mi körükbe tartozik.

Bérczy: Nem is feladata. A szépnak és jónak megállapítása nem létmeghatározás, nem megismerés, hanem *értékelés*.

Rónay: De hát mi mégis értékelünk. Magad mondtad, hogy minden moczczanásunkat értékelés előzi meg.

Bérczy: És most is csak azt mondom. Nem lehetünk el értékelés nélkül. Csakhogy — és most jön a nagy ágyú — az értékelés mindig *eszmei alapon* történik. És így annyiféle az érték, a hányféle az eszme. Az igazság azonban csak egyféle lehet.

Rónay: Micsoda jusson kifogásolhatjuk akkor mások eltérő értékeléseit?

Bérczy: Hogy saját létünket más létezővel szemben érvényesíteni akarjuk. Értéket állítunk érték helyébe, eszmét eszme ellenébe.

Rónay: S melyik fog győzni?

Bérczy: Az erősebb.

Rónay: Miben rejlik az egyik eszmének nagyobb ereje a másikkal szemben?

Bérczy: Korszerűségében. Ezzel ugyan nem sokat mondtam. Mert még mindig kérdezhetnéd, hogy mért korszerű ma az egyik eszme, s mért holnap a másik? De itt meg kell jegyeznem, hogy minden eszme csak része az emberi szellem egész tartalmának, bár az egésznek igényével lép föl. Ezért az eszmék kizárólagosak egymással szemben. S valamint az utóbbiból szükségképpen következik, hogy bizonyos korban, vagy egyéni öntudatban az ellentétes eszmék közül csak az egyik valósulhat meg; épp úgy meghatározza az előbbi az eszmék folytonos váltakozását az időrendi egymásutánban. Minden eszmének meg kell valósulnia és mindegyiknek elbuknia. A domináló szerep egyikre nézve sem örök, s a leveretés nem végleges. Az eszmék nem avulnak el. Újra és újra feltámadnak.

Rónay: Nem gondolod, hogy ez örökös ismétlést jelent? Hogyan megyünk előre, ha újra és újra ugyanaz történik?

Bérczy: Nem történik meg újra semmi. Nem ismétlés az, a miről én beszélek. Évről-évre eljő a tavasz, de nincs közöttük kettő egyforma. Ismereteink folyton változnak, eszméink más és más eszközök által, más és más tényekben rögzítetnek. A XIX. század materialismusa nem ugyanolyan világot teremtett, mint a XVII-diké. Más a mi demokrátiánk, mint a görögöké volt, más a XIV. Lajos despotismusa, mint a faraóké.

Rónay: Így hát sohasem lesz egyetértés az

emberek között? Sohasem jön el az egy akol és egy pásztor boldognak remélt kora?

Bérczy: Nem fog eljönni soha. Az élet sokkal gazdagabb, semhogy egy akolba lehetne beszorítani. Az egy akol a tudomány világa, nem az eszméké. Mert az igazsággal csak a tévedés áll szemben, míg az eszmével mindig egy másik eszme. Az igazság abstract, a lét concrét. Az emberi szellem egész eszmei tartalma nem realizálódhatik egyetlen tényben, hanem csak a tények végtelen sorozatában, változatos gazdagságában. A mi az egyikből hiányzik, megvan a másikon. De nincs szőke és barna igazság, kemény és lágy igazság, magyar és francia igazság, keresztyén és mohamedán igazság.

Rónay: És én most mégis mondom neked egy szőke igazságot.

Bérczy: No erre már kíváncsi vagyok.

Rónay: Csak gyürkőzz is jól neki, mert ezzel még meggyűlhet a bajod. De előbb felelj nekem arra, hogy egy igazságot lehet-e valamely eszme ellenében fölléptetni?

Bérczy: Természetes, hogy nem lehet. Ezt már magad is tudhatod az eddigiekből. Eszmével szemben mindig csak egy másik eszmét lehet fölléptetni.

Rónay: Hát akkor hogy van az, hogy akárhányszor megtámadnak tudósok a tudomány czímén valamely vallásos meggyőződést, hazafias érzést, művészeti irányt, erkölcsi felfogást, büntető jogrendszert?

Bérczy: Ez csakugyan nem ritka eset. Valamint nem ritka a megfordítottja sem, mikor viszont a hit, az erkölcs, a hazafiság érzi magát megsértve valamely tudós tanaitól és köve-

teli annak megbüntetését, könyveinek elkobzását, tanszékétől való elmozdítását.

Rónay: Igen, igen. De hát hogy illik ez bele a te felfogásodba az eszméről és az igazságról?

Bérczy: Mint te a saját bőrödbe. Csak vigyáznod kell, hogy valamikép le ne húzzák rólad. Én a magam részéről nem hagyom magam egykönnyen félrevezetni. A te tudósod vagy rókalyuknak nézi a tudomány barlangját, vagy nagyon is gyenge lábon áll a tudománya. Bizonyosan otthon felejtette a skartétáit. Mert ismét állítom, hogy eszmével csak egy másik eszmét lehet szembeállítani. Spirituális világnézet helyébe materialis világnézetet, hazafiság helyébe világpolgárságot, bizonyos erkölcsi elvek helyébe más erkölcsi elveket, pl. altruizmus helyébe egoizmust. Az utóbbiak épp oly kevésbé képviselnek tudományos álláspontot, mint az előbbiek. Itt nem is lehet tudományos érveket felhozni. Ha csak a dialektikát és rabulistikát össze nem tévesztjük a logikával. Nem tudományos érvek súlya alatt omlik össze valamely irányzat, hanem végelgyengülésben pusztul el, hogy egykor újra fel támadjon. Mikor az egyik irányzat megdől, ugyanakkor egy másik kerekedik felül. Az eszmék harcza a tudomány terrenumán kívül megy végbe. A tudomány csak a visum repertumot veszi fel. S ha olykor-olykor egy-egy „tudós” is belekurjant a csatazajba, olyan tűnemény ez, mint mikor a cigány rettenthetetlen bátorsággal ráhúz egyet botjával a döglött oroszlánra.

Rónay: Úgy tűnik föl nekem ezek után, hogy az igazság valami pártatlan, valami elfogulatlan álláspontot képvisel. Nem az-e az igazságnak

kritériuma, hogy ellentétes eszméket kibékít, áthidal, összefoglal ?

Bérczy: Csakugyan megvan az igazságban az, a mit te pártatlanságnak nevezel. De ezt a pártatlanságot nem az ellentétes eszmék áthidalásával, kibékítésével éri el. Ez a kibékítés lehetetlen. Az igazság nem valamennyi eszme összefoglalása, hanem éppen valamennyiök kizárása.

Rónay: Így hát az igazságnak megfelelő élet, az igazság útja elérhetetlen az ember számára szertinted, s talán éppen ebben rejlik nemünk sokat emlegetett gyarlósága, gyöngesége ?

Bérczy: Nem gyarlóság ez. Gyarlóság az „igazságnak megfelelő élet” követelése, a minék semmi értelme nincs. Az élet valamely eszmének felel meg. A kinek lelke ellentétes eszmék közt hányódik, annak akarata le van törve, meg van bénítva. Nagy tettekre képtelen. Csak tengődik. De mégis él valahogy. Minden eszméről való lemondás már nem is hányódás, nem tengődés: magáról az életről való lemondás, önmegsemmisülés. Ezzel szemben egy bizonyos eszmétől való mély áthatottság: élet, lendületes, erős, hatalmas önérvényesítés. Ez nem az igazság útja. Ez az élet útja. Ez az út ellentétes eszmék irányában szerteágazik, s az eszméknek sokféle ágazó életútain jár a sokféle hit, művészet, erkölcs, jog, politika.

Rónay: Látod, barátom, éppen ez a sokféle ágazása az élet útjának hoz akárhány embert zavarba. Mert nem tudják, melyik a helyes, melyiket kövessék. S te is csak megmutatod a labirinthez, de nem adsz fonalat hozzá, mely kivezetne belőle.

Bérczy: Hogyan kívánhatsz ilyet tőlem ? Nem a tudományt képviselem-e én most együttlétünk

egész ideje alatt? Ha mint valamely eszme bajnoka állanék előtted, már régen tisztában volnál vele, melyiket tartom én a helyes és követendő útnak és lelkesedésem árja talán téged is magával sodort volna.

Rónay: E szerint te másképp beszélsz mint tudós és másképp, mint valamely eszme bajnoka.

Bérczy: Jól sejtet.

Rónay: S nem gondolod, hogy ez a kétféle magatartás ellenmondásokba bonyolít?

Bérczy: Miképp volna az lehetséges? Mint tudós, a létező világot vizsgálom, annak törvényeit keresem; mint eszmék hordozója, egy új világ teremtésén fáradozom. Ott meglévő kapcsolatokat derítek föl, itt felbontom azokat s újakat állítok helyökbe. Mindkét esetben más a viszonyom a külvilághoz. Ott mint ismeret-tárgy terül el előttem, itt mint oly létező, mely-lyel szemben én saját léteimet érvényesíteni törekszem. A mit ott megállapítok, azt itt eszközül használok alkotó munkámban; a mit itt alkotok, az ott ismét mint a megismerés tárgya kerül szemem elé. Hol van ebben az ellenmondás?

Rónay: Most már én sem látom. De látom azt, hogy az emberben az alkotás vágya és ereje nagyobb, mint a megismerés képessége.

Bérczy: Helyesen mondod. És én még hozzáteszem, hogy a megismerésnek határt szab a lét maga, míg a lelkünkől kiáradó eszme áttöri a lét kereteit, korlátait.

Rónay: Még egy kérdést szeretnék intézni hozzád. Most elbúcsúzóan tőled, a tudóstól. Sokat tanultam e beszélgetés alatt. De te azt mondtad, hogy az ismeret csak eszköz, eszméink megvalósítására. Elgondolhatod, mily kíváncsi

vagyok megtudni, hogy te azt az ismeretet, melyet előttem föltártál, micsoda eszmék szolgálatába szegődteted?

Bérczy: Ki fogom elégíteni kíváncsiságodat. Legközelebb, mint eszmék harcosával fogsz velem találkozni és akkor beléphetsz lelkem szentélyébe. Most Isten veled!

Rónay: A mielőbbi viszontlátásra!

